

Epävirallisen muuttoliikkeen moninaiset muodot Suomessa: Ulkomaalaisten säilöönotto ikkunana paperittomuuteen

Jukka Könönen

Abstrakti

Artikkelissa käsittelen epävirallisen muuttoliikkeen moninaisia muotoja Suomessa poliisin ja rajavartiolaitoksen vuonna 2016 tekemien säilöönottopäätösten analyysin perusteella. Säilöönotto on olennainen instrumentti epävirallisen muuttoliikkeen hallinnassa: säilöönotetut ovat joko olleet paperittomina Suomessa tai poliisi epäilee heidän päätyvän paperittomiksi. Suomessa suurimmat säilöönotetut ryhmät ovat Viron ja Romanian kansalaiset, jotka on säilöönotettu joko rikostutkinnan tai maahantuloikiellon perusteella. Päätösaineiston analyysin perusteella kielteisen turvapaikkapäätöksen jälkeen paperittomina Suomessa oleskelleita henkilöitä on ollut vähän. Epävirallinen muuttoliike Suomessa liittyykin turvapaikkajärjestelmän ohella maahantuloikiellossa olevien EU-kansalaisten sekä muissa EU-maissa oleskelleiden, pääasiassa Afrikan maiden kansalaisten, Euroopan sisällä etelästä pohjoiseen tapahtuvaan liikkumiseen. Suomi on osa eurooppalaista liikkumisen tilaa: yhtäältä säilöönotettuina on vuosia muissa EU-maissa asuneita henkilöitä, toisaalta samoja henkilöitä on säilöönotettu ja poistettu Suomesta useita kertoja saman vuoden aikana. Paperittomuus on liikkuva kategoria johtuen sekä siirtolaisten liikkumisesta Euroopassa että heidän usein moninaisista oikeudellisista historioistaan. Artikkelissa käsittelen lainsäädännön ja hallinnollisten käytäntöjen roolia paperittomuuden tuottamisessa ja muuttoliikkeen kriminalisoinnissa. Artikkelit tarjoaa ensimmäisen tutkimukseen perustuvan katsauksen paperittomuuteen ja epäviralliseen muuttoliikkeeseen Suomessa.

ASIASANAT: paperittomat henkilöt, epävirallinen muuttoliike, säilöönotto, turvapaikanhakijat, maahantuloikielto, maahanmuuton hallinta

Johdanto

Paperittomuuden historia on maahanmuuttopolitiikan historiaa. Suomessa paperittomuus on noussut julkiseen keskusteluun kuitenkin vasta viime aikoina. Tähän on vaikuttanut ennen

kaikkea maassa oleskelevien kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden henkilöiden kasvava määrä vuoden 2015 ”pakolaiskriisin” jälkeisten turvapaikkalinjausten tiukennusten seurauksena. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on koros-

tunut paperittomien oikeus terveystalouteen, jonka institutionalisoiminen on edennyt hitaasti Suomessa (Könönen 2015a; Leppäkorpi 2015). Poliittisten erimielisyyksien lisäksi tilanteeseen on vaikuttanut haluttomuus tunnustaa paperittomien oleskelu Suomessa ja turvallisuusnäkökohtien korostuminen maahanmuuttopolitiikassa humanitääristen velvoitteiden sijaan. Universaalien perusoikeuksien toteutuminen kääntyykin viranomaispuheessa ”laittoman” maahanmuuton vetotekijäksi. Viranomaiset, ennen kaikkea poliisi ja sisäasiainministeriö, korostavat ”laittomaan” maahanmuuttoon liittyviä turvallisuusuhkia, kuten radikalisoitumisen ja rikollisuuden riskiä. Lisäksi vireillä on ”laittoman” maassa oleskelun ja maahantulokiellon rikkomisen kriminalisointi eli vankeusrangaistuksen säätäminen ulkomaalaisrikkomuksista sakkorangaistuksen sijaan (Sisäasiainministeriö 2016). Keskustelulla epävirallisesta muuttoliikkeestä on myös semanttinen ulottuvuus. Kansalaisjärjestöt käyttävät sekä termiä ”uuspaperittomat” kielteisen päätöksen saaneista maahan jäävistä turvapaikanhakijoista että laajempaa termiä ”paperittoman kaltaisessa asemassa olevat” viittaamaan palvelujen ulkopuolelle jääviin mutta laillisesti maassa oleskeleviin henkilöihin, kuten Itä-Euroopan romaneihin (Paperittomat-hanke 2018). Maahanmuuton ministerityöryhmän mukaan ”paperiton”-termin käyttöä pitää välttää ja sen sijaan puhua laittomasti maassa oleskelevista henkilöistä (Sisäasiainministeriö 2016).

Yhteiskunnallisessa keskustelussa paperittomuudesta muodostuu helposti fetisoitu kategoria, kun ilmiö irrotetaan sitä määrittävistä yhteiskunnallisista suhteista, oli sitten kyse viattomasta uhrista tai yhteiskuntajärjestystä vaarantavasta uhkasta. Samalla vähälle huomiolle jää, mikä paperittomien oikeudellinen tausta itse asiassa onkaan. Akateemisessa tutkimuksessa paperittomuus liitetään ensisijaisesti turvapaikkajärjestelmään ja paperittomien määräksi Suomessa on arvioitu

muutamia tuhansia (Jauhiainen, Gadd & Jokela 2018; Keskimäki, Nykänen & Kuusio 2014; Ahonen & Kallius 2018). Paperittomuuden ja epävirallisen muuttoliikkeen hahmottaminen on usein spekulatiivista, mikä johtuu kattavan tutkimustiedon puuttumisesta. Samalla ennakkokäsitys paperittomista kielteisen päätöksen saaneina turvapaikanhakijoina ohjaa keskustelua ja tutkimusta. Maastapoistamisen toimeenpano ja siihen liittyvä säilöönnotto tarjoavat kuitenkin konkreettisen näkökulman epäviralliseen muuttoliikkeeseen. Säilöönnottoyksiköt ovat rajajärjestelmän logistiikkakeskuksia, joihin suljetaan ulkomaalaisia yleensä maastapoistamisen toimeenpanon turvaamiseksi, välillä myös maahantulon yhteydessä. Säilöönnotto on ulkomaalaislakiin perustuva turvaamistoimi, jonka perusteena useimmiten on epäily ”pakenemisen vaarasta” eli viranomaisten arvio siitä, että henkilö mahdollisesti vaikeuttaa viranomaisten toimintaa piileskelemällä tai pakenemalla. Säilöönnotto on näin ollen keskeinen instrumentti epävirallisen muuttoliikkeen hallinnassa: säilöönnotetut ovat joko olleet paperittomina Suomessa tai poliisi epäilee heidän päätyvän paperittomiksi. Toisin sanoen säilöönnotokeskus muodostaa tilallisen vastineen ”paperittomuudelle”, samalla tavalla kuin leirit olivat kansalaisuudettomien ”kotimaa” toisen maailmansodan jälkeen (Arendt 1973).

Tässä artikkelissa käsittelemme epävirallisen muuttoliikkeen muotoja Suomessa perustuen vuonna 2016 tehtyjen säilöönnottopäätösten (N=1073) analyysiin. Tarkoituksenani on säilöönnottopäätösten kautta hahmottaa epävirallista muuttoliikettä kokonaisuudessaan tietyn ennalta oletetun kansalaisryhmän tai oikeudellisen kategorian sijaan. Tutkimuskysymyksenä tässä artikkelissa on, minkälaisia erilaisia oikeudellisia mekanismeja paperittomuuden taustalla on ja mitkä muut tekijät vaikuttavat epäviralliseen muuttoliikkeeseen. Analyysin pohjalta pohdin yleisemmin paperittomuutta liikkuvana kategoriana. Vaikka paperitto-

millä voidaan laajemmin viitata peruspalveluiden ulkopuolelle jääviin mutta laillisesti maassa oleskeleviin ulkomaalaisiin, tässä artikkelissa tarkoitetaan paperittomilla niitä henkilöitä, jotka tosiasiallisesti eivät täytä maassa oleskelun kriteerejä ja jotka voidaan siten poistaa maasta. Epävirallinen muuttoliike vastaavasti viittaa yleisemmällä tasolla liikkumiseen ja oleskeluun ilman vaadittavia asiakirjoja tai valtion myöntämää lupaa. Artikkeleissa esitän, että turvapaikkajärjestelmän ohella säilöönotto kietoutuu Suomessa rikollisuuden torjuntaan ja että maahantulokielto on merkittävä liikkumista epävirallistava tekijä myös EU-kansalaisten tapauksessa. Artikkelin kontekstina on yhtäältä maahanmuuttopolitiikan rooli paperittomuuden tuottamisessa, toisaalta muuttoliikkeen kriminalisoinnista käyty keskustelu. Artikkelit tarjoaa ensimmäisen kattavaan tutkimukseen perustuvan katsauksen paperittomuudesta ja epävirallisesta muuttoliikkeestä Suomessa.

Paperittomuuden tuotanto ja muuttoliikkeen kriminalisointi

Epävirallinen muuttoliike (*irregular migration*) on vakiintunut käsite kansainvälisessä tutkimuksessa – ja myös EU:n asiakirjoissa – keskusteltaessa ”laittomasta” maahanmuutosta.¹ Epävirallinen muuttoliike voidaan määrittellä suhteessa maahantuloa, oleskelua ja työntekoa koskevien säädösten rikkomiseen. Keskeiset ”laittomuuteen” johtavat reitit näin ollen ovat 1) ”laiton” maahantulo, joko niin että henkilöllä ei ole vaadittavaa maahantulolupaa tai se on väärennetty tai perus-

tuu väärin tietoihin; 2) ”laiton” oleskelu maassa joko laillisen maahantuloluvan umpeutumisen (ns. *visa-overstayers*) tai kielteisen turvapaikkatai oleskelulupapäätöksen jälkeen tai 3) laillisen oleskeluoikeuden menettäminen joko rikostuomion, oleskeluluvan perusteen muuttumisen (esim. avioero) tai ulkomaalaislainsäädösten tiukennusten seurauksena. Vaikka osa tutkijoista rinnastaa työnteko-oikeuteen liittyvien säädösten rikkomisen yhdeksi epävirallisen muuttoliikkeen muodoksi (Cvajner & Sciortino 2010; Ruhs & Anderson 2010; Triandafyllidou 2010), ”laiton” työnteko ei välttämättä suoraan vaaranna oleskeluoikeutta. Euroopassa on arviolta muutama miljoona paperitonta siirtolaista, joskin arviot ovat aina sidoksissa käytettyyn määritelmään. Useiden tutkimusten mukaan keskeisin epävirallisen muuttoliikkeen muoto Euroopassa on ollut maahan jääminen laillisen maahantulon ja laillisen oleskelun päättymisen jälkeen sekä luvaton työskentely laillisesta maahantulosta ja oleskelusta huolimatta. (Calavita 2005; Düvell 2011; Triandafyllidou 2010.)

Paperittomuus on sidoksissa maahantulon ja oleskelulupien myöntämisen kriteereihin, jotka määrittäessään laillisen maahantulon ja maassa oleskelun ehdot luovat käänteisesti ”laittomuuden” mahdollisuuden. EU:n viisumipolitiikka erottelee lähtökohtaisesti kolmannen maiden kansalaiset ns. ”valkoiselle” ja ”mustalle” listalle (van Houtum 2010), minkä seurauksena esimerkiksi viisumivapauden piirissä olevat Etelä-Amerikan kansalaiset voivat saapua laillisesti Eurooppaan, kun taas Afrikan kansalaiset ovat useimmiten pakotettuja turvautumaan epävirallisiin väyliin. Kansainvälisessä tutkimuksessa onkin pitkään puhuttu ”laittomuuden” tuottamisesta (de Genova 2002; Ngai 2004) ja muuttoliikkeen epävirallistamisesta (Engbersen & van der Leun 2001) viitattaessa maahanmuuttopolitiikan tiukennuksiin, joiden seurauksena ihmiset päätyvät paperittomiksi tai liikkuminen muuttuu epäviralliseksi.

1 Tarkka käänös termille *irregular migration* olisi epäsystemaattinen muuttoliike, mutta epävirallinen muuttoliike (*informal migration*) vastaa paremmin liikkumista ja oleskelua vailla valtion myöntämää lupaa. Termi paperittomat on vakiintunut suomenkieliseen keskusteluun viranomaisten suosiman ”laittomuus”-diskurssin vastakohtana. Käytän artikkelissa välillä termiä ”laiton” lainausmerkeissä korostaakseni laittomuuden oikeudellista tuotantoa Nicholas de Genovan (2002) tavoin.

Laillisten maahantuloväylien rajallisuus vaikuttaa suoraan muuttoliikkeen dynamiikkaan, siinä missä oleskelulupien kriteerien muuttaminen voi tehdä laillisista siirtolaisista ”laittomia”. Nicholas de Genova (2002) korostaakin ulkomaalaislainsäädännön ensisijaisuutta paperittomuuden oikeudellisessa tuottamisessa. ”Laittomuus” ei ole niinkään hallinnan ulkopuolella oleva ilmiö vaan erityinen oikeudellinen suhde valtioon. Henkilön oleskelun määrittäminen ”laittomaksi” on hallinnan jatkamista toisin keinoin: se mahdollistaa ulossulkemisen rajojen sisäpuolella tilanteessa, jossa liikkumisen pysyttäminen ei onnistu ulkoraajoilla (Dauvergne 2008, 17). Ulkomaalaisen maahantuloa ja oleskelua määrittää lähtökohtaisesti karkotettavuus eli karkotuksen mahdollisuus erotuksena toimeenpannuista maastapoistamisista (de Genova 2002). Jokainen ulkomaalainen on potentiaalinen paperiton, sillä paperittomuus on eräänlainen valtion ulkomaalaiselle myöntämien oikeudellisten statusten (esim. turvapaikanhakija, opiskelija tai työntekijä) takana oleva lähtöoletus.

Kansainvälisessä tutkimuksessa huomio on pitkään ollut erityisesti paperittomien siirtolaisten haavoittuvassa asemassa. Tämä on vahvistanut binääristä erottelua laittomaan ja lailliseen maahanmuuttoon, jossa laillisten maahanmuuttajien ajatellaan olevan kansalaisia vastaavassa asemassa (ks. esim. Sainsbury 2012). Laillinen maahanmuutto sisältää kuitenkin moninaisia oikeudellisia asemia, jotka erottelevat oleskelun kestoa ja oikeutta työntekoon ja hyvinvointivaltion palveluihin riippuen myönnetystä oleskeluluvasta. Erottelu laittoman ja laillisen maahanmuuton välillä paljastuukin käytännössä häilyväksi (myös Menjivar 2006), sillä laillisesti maassa oleskelevat EU-kansalaiset tai ulkomaalaiset opiskelijat voivat käytännössä olla paperittoman kaltaisessa asemassa siinä mielessä, että he eivät ole oikeutettuja hyvinvointipalveluihin. Näin ollen on analyttisesti selvempää erottaa ulkomaalaisten oleskelua määrittävä oikeudellisten asemien hie-

rarkisoituminen ja erotteleva sisällyttäminen (*differential inclusion*) oikeuksien piiriin (Könönen 2018a; Mezzadra & Neilson 2013) ja paperittomuus tosiasiallisena maastapoistamisen toimeenpanon mahdollisuutena. Maahanmuuton hallinnan näkökulmasta henkilön oleskelu joko täyttää tai ei täytä vaadittavia kriteerejä huolimatta siitä, että paperittomuuteen on erilaisia polkuja. Kaikki paperittomat eivät kuitenkaan näyttäyty samalla tavalla ongelmana yhteiskunnalliselle järjestykselle. Esimerkiksi Etelä-Euroopan maissa etelä-amerikkalaisten laittomien siirtolaisten oleskelu on käytännössä hyväksyttyä (Calavita 2005). Näin ollen toimeenpanon hallinnolliset käytännöt luovat erilaisia paperittomuuden sukupuolitettuja ja rodullistettuja hierarkioita: maahanmuuton hallinta kohdistuu etenkin riskiryhmiksi määriteltyihin värillisiin miehiin (ks. Golash-Boza & Hondagneu-Sotelo 2013).

Maahanmuuton ”laittomuuden” korostaminen viranomaisdiskursseissa kertoo osaltaan epävirallisen muuttoliikkeen yhdistämisestä rikollisuuteen. Paperittomuuden oikeudellisen analyysin ohella kansainvälisessä keskustelussa puhutaan muuttoliikkeen kriminalisoinnista, jolla viitataan rikoslain ja ulkomaalaislain yhteen kietoutumiseen sekä rikostutkintaan liittyvän käsitteistön ja toimintamallien soveltamiseen muuttoliikkeiden hallinnassa (Aliveri 2013; Mitsilegas 2015). Rikosperusteisten karkotusten helpottaminen ja maahanmuuttosäädösten rikkomusten kriminalisoiminen ovat esimerkkejä rikoslain ja ulkomaalaislain päällekkäisyydestä, siinä missä säilöönotto ja siihen liittyvä ennaltaehkäisevä logiikka muistuttavat tutkintavankeutta (Stumpf 2006). Lisäksi ulkomaalaislain soveltaminen rikostorjunnan välineenä tuottaa karkotettavia siirtolaisia ja vaikuttaa muuttoliikkeen epävirallistamiseen: pienimuotoiset omaisuus- ja huumausainerikokset voivat johtaa ulkomaalaisen tapauksessa säilöönottoon ja käännytykseen; kansalaiselle seurauksena vastaavassa tilanteessa voi olla huomautus tai sakko. Esimerkiksi Yhdysvalloissa rikosperusteisesti

karkotetuista siirtolaisista suurin osa on syyllistynyt huumausaine- ja liikennerikkomuksiin tai maahan-tulosäädösten rikkomuksiin (Golash-Boza 2015, 11). Rikostutkinnan ohella poliisi on keskeinen toimi- ja myös ulkomaalaisasioissa. Maastapoistamisen toimeenpanon ja ulkomaalaisvalvonnan lisäksi poliisi voi laittaa vireille maastapoistamisprosessin tai tehdä itse käännytyspäätöksen pienimuotoisten rikosten perusteella. Maahanmuuton hallinta ja rikollisuuden torjunta kietoutuvat yhteen myös Suomessa, sillä muuttoliikkeen diskursiivisen kriminalisoinnin ohella ulkomaalaislaki ja säilöönotto toimivat rikollisuuden torjunnan välineinä.

Säilöönottopäätökset tutkimusaineistona

Tässä artikkelissa tarkastelen epävirallista muuttoliikettä ja paperittomuutta Suomessa perustuen ensisijaisesti poliisin ja rajavartioston tekemien säilöönottopäätösten analyysiin, joka muodostaa osan laajempaa säilöönottoa ja maastapoistamista käsittelevää tutkimustani. Pääasiassa vuonna 2016 säilöönottoyksiköissä suoritettua etnografisen kenttätöyön yhteydessä keskustelin useiden kymmenien paperittomina joko Suomessa tai muualla Euroopassa oleskelleiden henkilöiden kanssa. Kenttätö kattoi kaikkiaan 300 tuntia 75 vierailun aikana ja koostui pääasiassa osallistuvasta havainnoinnista säilöönottoyksiköissä ja yli sadasta etnografisesta haastattelusta säilöönotettujen ulkomaalaisten kanssa. Hahmottaakseni tarkemmin epävirallista muuttoliikettä Suomessa tilasin Poliisinhallituksen kautta vuoden 2016 aikana poliisin ja rajavartiolaitoksen tekemät säilöönottopäätökset tutkimuskäyttöön. Aineistosta puuttuu suurin osa tammikuussa tehdyistä säilöönottopäätöksistä johtuen viiveistä uuden tietojärjestelmän käyttöönotossa. Aineisto toimitettiin elokuussa 2017, ja siten se sisältää tiedot säilöönoton päättymisestä vuoden 2017 heinäkuuhun asti. Tarkasteluvälinä vuosi tarjoaa kattavan läpileikkauksen ja riittävän pitkän aikajakson, jotta

mahdolliset säilöönottoon suoraan vaikuttavat vaihtelut esimerkiksi palautuslentojen organisoimisessa tai siirtolaisten liikkumisessa tasoittuvat. Tilastojen perusteella tarkasteluajanjakso ei poikkea aikaisemmista vuosista merkittävästi².

Suomessa on kaksi säilöönottoyksikköä, 40-paikkainen Metsälän yksikkö Helsingissä sekä 30-paikkainen Joutsenossa sijaitseva Konnunsuon yksikkö, jonka laajentaminen yhteensä 70 henkilön majoittamiseksi aloitettiin vuonna 2017. Lisäksi lyhytaikaiseen säilöönottoon käytetään poliisi-putkia. Suurimmat säilöönotetut ryhmät kansalaisuuden perusteella ovat virolaiset, romanialaiset, gambialaiset, irakilaiset ja venäläiset. Pääosa säilöönotetuista on nuoria miehiä. Naisten osuus on noin 12 prosenttia. Poliisi voi päättää säilöönotosta kielteisen turvapaikka- tai oleskelulupapäätöksen tiedoksiannossa, jos henkilö ilmoittaa vastustavansa palautusta tai hänen aikaisemman toimintansa viittaa pakenemisen vaaraan. Pääosa säilöönotoista suoritetaan Uudenmaan alueella, jossa poliisi tekee säilöönottopäätöksiä myös ulkomaalaisvalvonnan tai rikostutkinnan yhteydessä. Myös EU-kansalainen voidaan käännyttää maasta, jos henkilön voidaan vankeustuomion perusteella tai ”muutoin perustellusta syystä” epäillä syyllistyvän rikoksiin tai ”hankkivan tuloja epärehellisin keinoin” (ulkomaalaislaki 148§). Rajavartiolaitoksen säilöönottopäätökset liittyvät pääasiassa maahantulon edellytysten selvittämiseen Helsinki-Vantaan lentoasemalla. Säilöönotto liittyy ensisijaisesti maastapoistamisen täytäntöönpanoon: päätösaineiston mukaan 84 prosenttia säilöönotetuista on poistettu maasta. Henkilöistä 13,5 prosenttia on vapautettu – useimmiten turvapaikka- tai oleskelulupahakemuksen

2 Tilastojen mukaan poliisi teki 954 ja rajavartiolaitos 119 säilöönottopäätöstä vuonna 2016. Poliisin (2018a) suorittamien säilöönottojen määrä on vähentynyt vuodesta 2013 (N=1499), kun taas rajavartioston tekemien päätösten määrä on puolestaan hieman kasvanut.

TAULUKKO 1. Säilöönottotilastot ja -päätökset Suomessa vuonna 2016

	TILASTOT			PÄÄTÖSAINEISTO						
	Yhteensä	Poliisi	Rajavartiolo- laitos	päätöksiä	Henkilöitä	Miehiä	Naisia	Käännetyt	Vapautettu	Muut**
Kansalaisuus										
Viro	181	177	4	172	116	113	3	161	11	0
Romania	126	124	2	126	122	97	25	120	6	0
Gambia	75	64	11	64	55	53	2	54	7	3
Irak	69	62	7	63	61	57	4	53	9	1
Venäjä	48	47	1	48	45	35	10	39	8	1
Intia	47	10	37	37	36	36	0	35	2	0
Marokko	40	34	6	41	40	39	1	33	4	4
Nigeria	37	25	12	34	34	17	16	16	17	1
Somalia	33	31	2	36	34	22	14	34	2	0
Valko-Venäjä	31	31	0	34	30	29	1	30	3	1
Afganistan	28	28	0	36	36	35	1	30	5	1
Kansalaisuudeton*	28	26	2	29	20	20	0	25	4	0
Albania	27	22	5	18	17	15	2	18	0	0
Algeria	21	20	1	30	28	28	0	21	5	4
Turkki	18	16	2	21	19	17	2	12	8	1
Kosovo	15	13	2	11	11	8	3	11	0	0
Senegal	15	12	3	16	12	12	0	15	1	0
Latvia	13	13	0	12	10	10	0	12	0	0
Kamerun	11	11	0	12	11	10	1	6	5	1
Liettua	11	11	0	9	9	9	0	8	1	0
Ghana	11	9	2	9	9	9	0	5	4	0
Yhteensä	1073	954	119	1044	930	815	116	879	141	23

* Kansalaisuudettomat ovat käytännössä Viron venäläisvähemmistöön kuuluvia henkilöitä, joista suurin osa palautetaan Viroon.

** Kategoria "muut" sisältää tapaukset, joissa säilöönoton päättymisen ei ole tiedossa sekä tilanteet, joissa henkilö on siirretty säilöönottoyksiköstä sairaalaan, vankilaan (rikostuomio) tai poliisiputkaan (järjestyshäiriö). Lisäksi ainakin kaksi henkilöä on karannut säilöönottokeskuksista vuonna 2016.

käsittelyn tai kielteiseen päätökseen tehdyn valituksen johdosta.

Taulukkoon 1 olen tiivistänyt analyysissä käyettynsäilöönottopäätösaineiston. Olen poistanut

siitä virheelliset kirjaukset niin, että varsinainen aineisto koostuu yhteensä 1044 säilöönottopäätöksestä. Varsinainen aineisto kattaa yhteensä 930 henkilölle tehdyt päätökset, sillä etenkin maahan-tulokieltoon määrättyjä Viron kansalaisia on säi-

löönotettu useita kertoja saman vuoden aikana. Päätösaineisto on toimitettu Excel-taulukkona, joka sisältää säilöönottettujen henkilötietojen lisäksi teknisiä kirjauksia säilöönoton paikasta, kestosta, vastuuviranomaisista sekä ulkomaalaislakiin perustuvista säilöönoton yleisistä ja erityisistä edellytyksistä. Olen analysoinut aineistoa kansalaisuuksittain keskittyen hahmottamaan epävirallisen muuttoliikkeen muotoja perustuen pääasiassa tietojärjestelmän vapaamuotoiseen selosteosioon, joka sisältää yhteensä lähes 400 000 sanaa. Huolimatta usein toistuvista päätösfraaseista, selosteosio on analyysin kannalta informatiivisin lähde. Se sisältää vaihtelevasti tietoja henkilön maahanmuuttohistoriasta ja turvapaikkahakemuksista Suomessa ja Euroopassa, käännytysprosessin vaiheista ja henkilön suhtautumisesta maastapoistamiseen, mahdollisista aikaisemmista säilöönotoista sekä jonkin verran tietoja henkilön perhesiteistä ja muista oikeudellisista prosesseista mukaan lukien rikossyytteet. Vaikka poliisi ei eksplisiittisesti kirjaa tietojärjestelmään henkilön ”laitonta” oleskelua, paperittomuus on useimmiten mahdollista päätellä etsintäkuulutuksen ja siihen liittyvien tietojen perusteella. Päätösaineistosta ei ole mahdollista hahmottaa henkilöiden alkuperäistä maahanmuuttokategoriaa ja maassaoloaikaa, mutta epätäydellisyydestä huolimatta se tarjoaa ainutlaatuisen näkökulman epäviralliseen muuttoliikkeeseen. Tietävästi vastaanlaista aineistoa ei ole aikaisemmin hyödynnetty tutkimuksessa.

Artikkelissa keskityn yksilötapausten sijaan yleisemmällä tasolla kolmeen keskeiseen epävirallisen muuttoliikkeen muotoon Suomessa, jotka aineiston analyysin perusteella liittyvät 1) turvapaikkajärjestelmään, 2) maahanmuuttokieltoon määrättyjen Itä-Euroopan kansalaisten liikkumiseen sekä 3) oleskeluluvan toisesta EU-maasta saaneiden Afrikan maiden kansalaisten liikkumiseen Euroopassa. Analyysissä käytän esimerkkejä sekä päätösaineistosta että kenttätutkimuksista

noista havainnollistaakseni epävirallisen muuttoliikkeen taustalla olevia tilanteita. Anonymiteetin varmistamiseksi henkilön tunnistettavuuden vaarantavia yksityiskohtia – mukaan lukien henkilön kansalaisuus, sillä Viroa ja Romaniaa lukuun ottamatta muista maista tulleita säilöönottettuja on vähän – en tässä artikkelissa käytä. Vaikka artikkelissa käsittelen pääasiassa päätösaineistoa, etnografisen kenttätutkimuksen aikana kerääntynyt ymmärrys säilöönotosta ja henkilöiden moninaisista taustoista on informoinut analyysia.

Turvapaikkajärjestelmään liittyvä epävirallinen muuttoliike

Epävirallinen muuttoliike kytkeytyy myös Suomessa turvapaikkajärjestelmään, sillä turvapaikkahakijat saapuvat maahan useimmiten epävirallisesti laillisten maahanmuuttajien puuttuessa. Huolimatta ”laittomasta” maahanmuutosta henkilön oleskelu muuttuu ”lailliseksi” hänen rekisteröidytään turvapaikkahakijaksi, sillä henkilön oleskelu on laillista Suomessa turvapaikkamenettelyn ajan valitusprosessit mukaan lukien. Poliisi (2017) kuitenkin tilastoi ”laittomiksi” siirtolaisiksi myös ”sisämaan turvapaikkahakijat”, jotka eivät ole välittömästi maahan tullessaan hakeneet turvapaikkaa. Turvapaikkahakija voidaan laittaa säilöönottokeskukseen prosessin eri vaiheissa: maahanmuuton yhteydessä esimerkiksi epäselvän henkilöllisyyden tai matkareitin perusteella, henkilön kadotessa vastaanottokeskuksesta tai yrittäessä poistua maasta turvapaikkaprosessin aikana, tai kielteisen päätöksen jälkeen maastapoistamisen turvaamiseksi. Kielteisen turvapaikkapäätöksen yhteydessä poliisi tekee maastapoistamispuhuttelun, jossa selvitetään henkilön suhtautumista käännyttykseen ja vapaaehtoisen paluun mahdollisuutta. Kyse on samalla paperittomuuden riskin arvioimisesta: säilöönoton perusteena on useimmiten ”perusteltu aihe epäillä”, että henkilö piileskelemällä, pakenemalla tai muulla tavoin vaikeuttaa viranomaisten toimintaa (ulkomaalaislaki 121§).

Useimmiten henkilö saa 30 päivän ajan järjestää paluunsa itse, mikäli hän ei vastusta palauttamista.

Päätösaineiston perusteella suurin osa turvapaikanhakijoita koskevasta säilöönotoista vuonna 2016 oli Dublin-asetukseen perustuvia palautuksia turvapaikkahakemuksen käsittelystä vastuussa oleviin toisiin EU-maihin, pääasiassa Saksaan, Ruotsiin ja Italiaan. Dublin-tapaukset ovat esimerkki epävirallisesta muuttoliikkeestä, joka ei varsinaisesti ole paperittomuutta, sillä tulijat rekisteröidään turvapaikanhakijoiksi Suomessa. Dublin-tapaukset kertovat siirtolaisten liikkumisesta Euroopassa (Brekke & Brochmann 2015). Jo ennen ”pakolaiskriisiä” Dublin-päätösten osuus on ollut lähes neljännes kaikista Maahanmuuttoviraston tekemistä turvapaikkapäätöksistä Suomessa. Myös suurin osa Irakin ja Afganistanin kansalaisten säilöönotoista vuonna 2016 perustui Dublin-asetukseen: yli puolet (35/63) säilöönotetuista Irakin kansalaisista ja lähes kaksi kolmannesta (23/36) Afganistanin kansalaisista siirrettiin toiseen EU-maahan. Suuri osa Suomesta vuonna 2015 turvapaikkaa hakeneista Irakin ja Afganistanin kansalaisista saapui ensin Turkista Kreikkaan ja sieltä Balkanin, Keski-Euroopan ja Ruotsin kautta Suomeen. Osa heistä on rekisteröity tahtomattaan turvapaikanhakijaksi ennen Suomeen saapumista. Dublin-tapausten tilanne riippuu pitkälti hakemuksen käsittelystä vastuussa olevan maan turvapaikkajärjestelmästä. Kuvaa-vaan on, että osa Bulgariaan tai Unkariin palautusta odottavista Irakin kansalaisista valitsi mieluummin vapaaehtoisen paluun kotimaahansa. Toisis-sa EU-maissa turvapaikanhakijaksi rekisteröidyt henkilöt saattavat jatkaa liikkumista jopa vuosia. Kenttätyön aikana tapasin Suomesta 14. ja 15. kertaan turvapaikkaa hakeneen nuoren miehen, joka oli palannut uudelleen Suomeen tapaamisten välillä toimeenpannun käännytyksen jälkeen.

Suomessa Maahanmuuttoviraston arviot Irakin ja Afganistanin turvallisuustilanteen paranemises-

ta ja sisäisen paon laajamittainen soveltaminen kielteisten päätösten perusteena ovat esimerkkejä paperittomuuden oikeudellisesta tuottamisesta (myös Ahonen & Kallius 2018). Pidempään ”laittomasti” oleskelleita kielteisen päätöksen saaneita turvapaikanhakijoita tai niin sanottuja ”uuspaperittomia” on päätösaineistossa kuitenkin hyvin vähän. Säilöönotetuista kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneista henkilöistä kotimaahansa palautettiin eniten Intian ja Albanian kansalaisia. Huolimatta palautuksiin ja säilöönottoon liittyvästä laajasta mediahuomiosta, päätösaineiston mukaan säilöönotetuista Irakiin palautettiin vain 11 ja Afganistaniin 8 henkilöä – sisältäen myös vapaaehtoisesti palanneet. Poliisin (2018a) tilastojen perusteella Irakin ja Afganistanin kansalaisten säilöönotto ei myöskään merkittävästi lisääntynyt vuonna 2017, jolloin säilöönotettiin 45 Afganistanin ja 90 Irakin kansalaista. Joukossa on kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneiden ja Dublin-tapausten lisäksi myös mahdollisesti muulla perusteella säilöönotettuja henkilöitä. Poliisin säilöönottopäätöksiin vaikuttaa maastapoistamisen toimeenpanon mahdollisuus: palautusten järjestäminen Irakiin ja Afganistaniin (ja Somaliaan) on hankalaa varsinkin, jos henkilöllä ei ole matkustusasiakirjoja. Aikaisemmin tilapäisiä oleskelulupia myönnettiin maastapoistamisen estymisen vuoksi, mutta nykyään henkilö voi päätyä paperittomaksi, vaikka maastapoistamisen toimeenpano ei välttämättä ole mahdollista. On todennäköistä, että monet ”uuspaperittomista” lähtevät muualle Eurooppaan, mihin viittaa myös Dublin-palautusten kasvava määrä Suomeen: vuosien 2016 ja 2017 aikana Suomelle lähetettiin yhteensä noin 3 600 takaisinottopyyntöä toisista EU-jäsenvaltioista (YLE 2017).

Säilöönoton aikana turvapaikanhakija voi tarkoittaa hyvin erilaisia tilanteita, sillä turvapaikkaa voi hakea myös säilöönoton aikana, joko ensimmäistä kertaa tai uudestaan kielteisen päätöksen jälkeen. Vireillä olevien oikeudellisten prosessien

tai uusien turvapaikkahakemusten takia maassa oleskeleva tai säilöönnotettu kielteisen turvapaikkapäätöksen saanut henkilö ei välttämättä ole teknisesti paperiton. Vastaavasti katoaminen vastaanottokeskuksesta turvapaikkaprosessin aikana on yksi epävirallisen liikkumisen muoto, vaikka nämä henkilöt ovat edelleen laillisesti maassa. Tästä päätösaineistossa on lukuisia viitteitä, esimerkiksi seuraavassa lainauksessa: ”Vastaanottokeskus on ilmoittanut henkilön kadonneen. Hän ei ole kahteen viimeiseen kertaan hakenut vastaanottorahojaan. Henkilö on etsintäkuulutettu.” Monet näistä henkilöistä ovat jääneet myöhemmin kiinni joko rajatarkastuksen tai ulkomaalaisvalvonnan yhteydessä tai muutoin viranomaisen kanssa asioidessa. Esimerkiksi useat itärajan kautta Suomeen alkuvuodesta 2016 saapuneista eteläaasialaisista olivat yrittäneet lähteä turvapaikkaprosessin aikana Ruotsin kautta muualle Eurooppaan, koska heidän kertomansa mukaan poliisi oli ilmoittanut heille jo ennen turvapaikkapuhuttelua, ettei heille myönnetä kansainvälistä suojelua Suomessa. Päätösaineiston perusteella poliisi on aktiivinen maastapoistamisen toimeenpanossa huolimatta mahdollisista vireillä olevista oikeudellisista prosesseista, kuten tapauksissa, joissa hallinto-oikeus on määrännyt täytäntöpanokiellon poliisin jo aloitettua käännätyksen valmistelut.

Itä-Euroopan maiden kansalaiset

Vuonna 2016 kolmannes säilöönnotetuista ulkomaalaisista oli EU-kansalaisia, pääasiassa Viron ja Romanian kansalaisia. Kaikkiaan Balkanin ja entisen Neuvostoliiton maat mukaan lukien melkein puolet (46 %) säilöönnotetuista oli Itä-Euroopan maista. Maahantulosäädökset eivät koske EU-kansalaisia, mutta heidän pitää kyetä huolehtimaan toimeentulostaan ja rekisteröidä oleskelunsa maistraatissa, mikäli oleskelu kestää yli kolme kuukautta – tosin EU-kansalaisten oleskelua on käytännössä mahdoton valvoa Scheng-

en-alueella. EU-kansalainen voi kuitenkin päätyä paperittomaksi maastapoistamispäätöksiin sisältyvien maahantulokieltojen seurauksena, jolloin palatessa pienikin rikkomus tai rajatarkastus johtaa uuteen säilöönnottoon ja käännätykseen. Maahantulokielto koskee yleensä koko Schengen-aluetta, mutta EU-kansalaisille maahantulokielto määrätään kansallisena eli vain Suomea koskevana. Näin toimitaan myös kolmannen maan kansalaisen tapauksessa, jos henkilöllä on toisen jäsenvaltion myöntämä oleskelulupa, jota ei peruuteta. Maahantulokieltojen pituudet on määritelty hallinnollisesti, ja ne vaihtelevat rikostyyppistä riippuen useimmiten kahdesta viiteen vuoteen (Maahanmuuttovirasto 2012). Myös *Laittoman maahantulon ja maassa oleskelun torjuntaohjelmassa* (Poliisi 2017, 39) nostetaan esille, että ”maahantulokiellon saaneita oleskelee pitkiäkin aikoja kerrallaan Suomessa”. Vuonna 2015 maahantulokiellon rikkomisia tapahtui yhteensä 487, joista suurin osa koski rikostutkinnan yhteydessä kiinni jääneitä virolaisia. Vähintään viisi kertaa kiinnijääneitä oli 23 henkilöä. Vaikka maahantulokiellossa olevat syyllistyvät rikoksiin Suomessa, kyse on verrattain pienimuotoisista rikoksista: ”Yleisimmät rikosnimikkeet olivat varkaus, väärän henkilötiedon antaminen, kulkuneuvon kuljettaminen oikeudetta, näpistys, huumausainneiden käyttörikos ja rattijuopumus sekä törkeä rattijuopumus” (mt.).

Maahantulokielto on keskeinen liikkumista ja oleskelua epävirallistava mekanismi EU-kansalaisten tapauksessa. Kenttätyön aikana tapasin useita aikaisemmin Suomesta käännätyttä henkilöitä uudestaan säilöönnottoyksiköissä. Suurin osa säilöönnotetuista Viron kansalaisista oli palautettu Suomesta useita, osa kymmeniä, kertoja. Viron kansalaisille tehdystä 172 säilöönnottopäätöksestä vuonna 2016 lähes puolet koski 29 henkilöä, jotka olivat säilöönnotettuina useimmiten kaksi tai kolme kertaa vuoden aikana, yksi jopa kahdeksan kertaa. Viron kansalaisten säilöön-

to perustuu pääasiassa maahantulokiellon rikkomiseen, josta he ovat jääneet kiinni joko maahantulon, liikennevalvonnan, rikostutkinnan tai muun häiriökäyttäytymisen yhteydessä. Erityinen käännytysperuste Viron kansalaisten kohdalla on liikenneriikkomukset, kuten rattijuopumus. Osalla heistä on pitkä rikoshistoria Suomessa, ja jotkut heistä ovat suorittaneet myös vankeustuomion Suomessa. Osa maahantulokieltoon määrättyistä Viron kansalaisista asuu käytännössä pysyvästi Suomessa. Päätösaineistossa on myös tähän viittaavia tietoja, kuten seuraavassa esimerkissä: ”Henkilö kertoi, että on Suomessa naimisissa ja hänellä on kaksi lasta. Kertoo työskentelevänsä vakituisesti Suomessa ja on asunut Suomessa noin kolme vuotta.” Säilöönotto ja maastapoistaminen aiheuttaakin työssäkäyville henkilöille logistisia haasteita: he pyytävät usein käännytysten nopeaa täytäntöönpanoa, jotta ehtisivät palata Virosta takaisin töihin Suomeen mahdollisimman pian. Vaikka ulkomaalaislaki (146§) edellyttää sanktioiden määräämisessä kokonaisuutensa harkintaa (esimerkiksi teon vakavuuden ja siitä aiheutuneen vaaran, henkilön Suomessa olevien siteiden ja maassa oleskelun pituuden huomiointia), päätösaineiston perusteella pienetkin rikkomukset johtavat käännytyspäätökseen ja maahantulokieltoon.

Romanian kansalaisten säilöönotto perustuu pääsääntöisesti rikosepäilyihin: useimmiten joko omaisuusrikoksiin tai pienimuotoisiin huumausainerikoksiin, lähinnä reseptilääkkeiden myyntiin. Vaikka joukossa on ammattimaisia rikollisia, osa rikosepäilyistä koskee näpistyksiä. Kyse on sekä Romanian valtaväestöön että romanivähemmistöön kuuluvista, liikkuvaa elämää viettävistä henkilöistä, jotka ovat oleskelleet Suomessa useimmiten lyhytaikaisesti. Monilla heistä on maahantulokieltoja tai etsintäkuulutuksia muissa EU-maissa. Päätösaineiston perusteella poliisi perustelee usein käännytyspäätöstä ja maahantulokieltoa pienimuotoisten rikosepäilyjen kohdalla

ammattimaisella rikostoiminnalla, kuten esimerkiksi seuraavalla tavalla: ”[o]ttaen huomioon lyhyen maassaoloajan, poliisilla on perusteltu syy epäillä henkilön saapuneen Suomeen ainoana tarkoituksenaan rikollinen toiminta.” Rikosepäilyistä ei välttämättä ole oikeuden määräämiä tuomioita, ja on mahdollista, että vähäisistä rikoksista tehtäisiin syyttämättäjäättämispäätös. Vaikka keskustelussa maahanmuuton kriminalisoinnista korostetaan rikoslain instrumenttien soveltamista maahanmuuton hallintaan (esim. Aliverti 2013), aineiston perusteella poliisi pikemminkin käyttää *ulkomaalaislakia* rikollisuuden hallintaan: ulkomaalaislaki mahdollistaa henkilön säilöönoton ja käännyttämisen tapauksissa, joissa rikoslakiin perustuvat prosessit johtaisivat sakkorangaistukseen. Henkilöt usein kuitenkin hyväksyvät käännytyspäätökset nopeuttaakseen palautusta, koska muutoin ulkomaalaislakiin perustuva säilöönotto voi pitkittyä merkittävästi. Säilöönotetut EU-kansalaiset voivat käyttää vapaan liikkuvuuden oikeuttaan ja maksaa itse matkansa toiseen EU-maahan: säilöönotetuista Romanian kansalaisista, jotka ovat usein tulleet Suomeen omalla autolla, 49 palasi Romaniaan, 44 Viroon ja 23 Ruotsiin. Valinnanvapaus käännytysmaan suhteen on eräänlainen perverssi muoto EU-kansalaisten vapaan liikkuvuuden oikeudesta.

Suomessa asuvien ja maassa vierailevien Venäjän kansalaisten merkittävän määrän sekä maiden välisten elintaoserojen perusteella voisi olettaa venäläisten olevan keskeinen paperittomien ryhmä. Säilöönotettujen Venäjän kansalaisten (N=48) osuus on kuitenkin suhteellisesti hyvin pieni. Lisäksi noin puolet Venäjän kansalaisten säilöönottopäätöksistä koskee kielteisen päätöksen saaneita turvapaikanhakijoita, muut liittyvät lähinnä rikosten perusteella tehtyjen käännytys- ja karkotuspäätösten toimeenpanon varmistamiseen. Merkittävä tekijä itärajan ylittävän epävirallisen muuttoliikkeen vähäisessä määrässä on avoin viisumipolitiikka, joka mahdollistaa

liikkumisen laillisesti Suomeen ja takaisin Venäjälle maahantulokieltoon määrättyjä henkilöitä lukuun ottamatta. Venäjä on luokiteltu matalan riskitason maaksi, ja viisumihakemuksista hylätään ainoastaan noin yksi prosentti. Kaikkiaan viisumeja on myönnetty Venäjän kansalaisille enimmillään lähes 1,5 miljoonaa vuonna 2013 (Poliisi 2017, 44). Venäjän kansalaiset ovat esimerkki maahanmuuttopolitiikan erilaisia liikkumisen muotoja erottelevasta logiikasta, joka mahdollistaa laillisen liikkumisen yhtäällä ja epävirallistaa liikkumista toisaalla.

Euroopan sisäinen epävirallinen muuttoliike

Itäeurooppalaisten epävirallisen liikkumisen ohella toinen vähälle huomiolle kansainvälisessä keskustelussa jäänyt ryhmä on Euroopan sisällä etelästä pohjoiseen liikkuvat pohjois- ja länsiafrikkalaiset. Vaikka niin sanottu sekundäärinen liike yhdistetään turvapaikanhakijoihin ja Dublinjärjestelmään (Brekke & Brochmann 2015), myös muualla Euroopassa joko paperittomina eläneet tai jo oleskeluluvan saaneet henkilöt jatkavat turvallisemman elämän etsimistä toisista EU-maista. EU-maan myöntämä oleskelulupa mahdollistaa liikkumisen laillisesti Schengen-alueella, mutta työskentely ja pysyvä oleskelu Suomessa edellyttävät uutta oleskelulupaprosessia. Päätösaineiston perusteella säilöönotetuista Afrikan maiden kansalaisista (N=297) kotimaahansa käännytettiin ainoastaan 50 henkilöä, kun taas kolme neljäsosaa palautettiin muihin EU-maihin, useimmiten Italiaan. Esimerkiksi säilöönotetuista Gambian kansalaisista 26 palautettiin Italiaan, 19 muihin EU-maihin ja 9 Gambiaan; Nigerian kansalaisten palautuksista suurin osa (13/16) oli Italiaan ja vain yksi Nigeriaan. Kaikkiaan vuonna 2016 Suomesta poistetuista ulkomaalaisista (mukaan lukien vapaaehtoiset palaut) viidenneksi eniten palautettiin Italiaan – Irakin, Viron, Venäjän ja Saksan jälkeen (Poliisi 2018b).

Italiasta oleskeluluvan saaneet länsiafrikkalaiset elävät usein hyvin prekaarissa olosuhteissa laillisesta asemasta huolimatta elättäen itsensä satunnaisilla maatalous- tai rakennustöillä tai muilla epävirallisilla keinoilla (myös Brekke & Brochmann 2015). Suomessa heidän kohdallaan säilöönotto perustuu kolmeen erilaiseen tilanteeseen tai niiden yhdistelmään. Ensinnäkin osa heistä hakee turvapaikkaa Suomesta muualla myönnetystä oleskeluvasta huolimatta usein vedoten haavoittuvaan asemaan. Päätösaineistossa esimerkiksi kirjoitetaan, kuinka ”henkilö kertoo hakevansa turvapaikkaa, koska Italiassa hänellä ei ole mitään ja hänellä ei ole rahaa millä elättää itsensä ja tämän vuoksi on joutunut asumaan kadulla viime aikoina.” Toiseksi säilöönotton perusteena on syyllistyminen pienimuotoiseen huumekauppaan (tai epäily siitä). Useimmiten kyse on alle 10 gramman marihuanan hallussapidosta myyntitarkoituksessa, mistä huumausainerikosten rangaistussuosituksen mukainen rangaistus on 20–50 päiväsakkoa (Hovioikeus 2006). Kaikissa tapauksissa syyttäjä ei ole tehnyt haastetta, koska rikosepäily perustuu ainoastaan poliisin lausuntoon. Kuitenkin pelkkä rikosepäily voi johtaa laillisesti maassa oleskelevan ulkomaalaisen tapauksessa käännyttämiseen ja maahantulokieltoon. Kolmanneksi säilöönotto perustuu maahantulon epäämiseen joko voimassa olevan maahantulo kiellon tai Suomessa oleskelua varten edellytettyjen käytettävissä olevien varojen puuttumisen takia. Päätösaineistossa neljäsosa rajavartiolaitoksen Helsinki-Vantaan lentokentällä tekemistä säilöönottopäätöksistä koskee länsiafrikkalaisia. Lisäksi joitakin länsiafrikkalaisia on säilöönotettu useamman kertaa saman vuoden aikana.

Säilöönotetut pohjoisafrikkalaiset ovat pääasiassa nuoria miehiä, joilla on pitkä ja moninainen liikkumisen historia Euroopassa. He ovat asuneet usein vuosia, jopa yli kymmenen vuotta, eri puolilla Eurooppaa, useimmiten Espanjassa, Italiassa, Rankassa, Saksassa ja Ruotsissa. Päätösaineiston

perusteella viranomaisten haasteena pohjoisafrikkalaisten tapauksessa on henkilön identiteetin määrittäminen: esimerkiksi yhdellä henkilöistä oli rekisteröity kuusi eri identiteettiä. Lisäksi palautusmaan määrittämistä vaikeuttavat mahdolliset muualla tehdyt turvapaikkahakemukset tai toisen jäsenvaltion myöntämät viisumit ja oleskeluluvat sekä takaisinottovelvollisuuteen liittyvät aikarajat. Aineistossa kuvataan esimerkiksi seuraavaanlaista tilannetta: ”Hakenut aiemmin Suomesta turvapaikkaa ja käännytetty tuolloin Ruotsiin. [...] Asianomainen on Ruotsissa määrätty käännytettäväksi Italiaan tai Marokkoon. Ruotsin Migrin [Maahanmuuttoviraston] tietojen mukaan asianomaisella on pysyvä oleskelulupa Italiaan työnteon perusteella.” Suuri osa pohjoisafrikkalaisista palautettiin muihin EU-maihin, pääasiassa Saksaan ja Ruotsiin. Vaikka usein pohjoisafrikkalaisten säilöönoton perusteena on epäily tai syylistyminen omaisuusrikoksiin, monet heistä ovat hakeneet turvapaikkaa Suomesta ja kadonneet vastaanottokeskuksesta prosessin aikana. Heidät on mahdollisesti käännytetty myös useita kertoja kotimaahansa, mutta he lähtevät usein taikaisin Eurooppaan, jossa myös heidän perheenjäsenensä ovat saattaneet asua vuosikausia.

Useilla säilöönotetuista afrikkalaisista on hyvin moninainen oikeudellinen historia. Aineiston perusteella maahantulokieltoja rikkovien virolaisten ohella monet Afrikan maiden kansalaisista ovat olleet paperittomina pitkiäkin aikoja Suomessa joko maahantulokiellon seurauksena tai kadottuaan vastaanottokeskuksista turvapaikkaprosessin aikana. Afrikan maiden kansalaisia myös vapautetaan keskimääräistä enemmän säilöönotosta, mikä voi johtua sekä poliisin alhaisesta kynnyksestä säilöönottoon että vireillä olevista oikeudellisista prosesseista. Esimerkiksi puolet (N=17) säilöönotetuista Nigerian kansalaisista vapautettiin. Suurin osa heistä oli Italiassa olleita seksityöntekijöitä, jotka pääsivät ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään. Vaikka Länsi- ja

Pohjois-Afrikan kansalaisille myönnetään jonkin verran kansainvälistä suojelua Suomessa, tuloksellisin laillistamisstrategia kenttätyöni perusteella on parisuhde joko Suomen kansalaisen tai maassa pysyvästi oleskelevan ulkomaalaisen kanssa. Säilöönottoyksiköissä järjestetäänkin vihkimistilaisuuksia vuosittain. Avioliiton perusteella oleskeluluvan hakemista vaikeuttaa virallisen henkilöllisyystodistuksen puuttuminen ja esteetömyystodistuksen hankkiminen syntymämaasta. Poliisi voi kuitenkin toimeenpanna käännetyksen riippumatta vireillä olevasta oleskelulupahakemuksesta tilanteissa, joissa henkilöllä on lainvoimainen käännetyispäätös esimerkiksi kielteisen turvapaikkapäätöksen perusteella. Kenttätyöni aikana useampi Afrikan kansalaisista käännytettiin vireillä olevasta perheside- tai työlupahakemuksesta huolimatta.

Päätösaineiston perusteella osa afrikkalaisista vastustaa hyvin voimakkaasti palautusta kiellettyyten kokonaan kaikesta yhteistyöstä poliisin kanssa. Vuosittain muutamia henkilöitä vapautetaan säilöönottoyksiköstä, koska heidän maastapoistamisensa ei ole onnistunut 12 kuukauden enimmäisajan puitteissa. Nämä henkilöt ovat kirjaimellisesti paperittomia, sillä poliisi ei ole pystynyt varmistamaan heidän identiteettiään eikä kansalaisuuttaan matkustusasiakirjojen hankkimista varten. Näin syntyy erityinen karikoittamattomien (*undepotable*) paperittomien ryhmä. Tämä ryhmä jää oikeudelliseen välitilaan, jossa heille ei myönnetä oleskelulupaa, mutta heitä ei pystytä palauttamaan. Päätösaineiston perusteella poliisi saattaa kuitenkin jatkaa maastapoistamisen valmistelua ja yrittää käännättä heitä myöhemmin uudestaan.

Paperittomuus liikkuvana kategoriana

Periaatteessa kuka tahansa ulkomaalainen voi päätyä paperittomaksi ja säilöönotetuksi, mikäli

hän ei täytä maassa oleskelun edellytyksiä. Osa ulkomaalaisista ei välttämättä edes ymmärrä olevansa paperiton Suomessa. Säilöönottokysiköissä on esimerkiksi avioeron seurauksena paperittomaksi päätyneitä henkilöitä, kuten Yhdysvaltojen kansalaisia, jotka ovat jääneet maahan oleskeluluvan umpeutumisen jälkeen. Rikosperusteisesti maasta poistetaan myös EU-maiden kansalaisia esimerkiksi Saksaan, Espanjaan ja Ruotsiin. Suomessa pysyvästi asunut ulkomaalainen voi menettää oleskeluoikeutensa, jos hän on syylistynyt rikokseen, josta voidaan määrätä enimmäisrangaistuksena vähintään vuosi vankeutta tai hän on syylistynyt toistuvasti rikoksiin. Yleensä karkotuspäätöksen saaneet henkilöt ovat asuneet useita vuosia tai jopa vuosikymmeniä Suomessa. Osa heistä on tullut Suomeen lapsena, tai heillä on puoliso ja omia lapsia maassa. Suoritetun vankeustuomion jälkeen karkotettavia ulkomaalaisia odottaa moninkertainen lisärangaistus: karkotuksen lisäksi he saattavat olla kuukausia säilöönottokeskuksessa – jopa pidempään kuin vankilassa – ja heille määrätään maahantulokiellto. Rikostuomion suorittaneet voidaan poistaa suoraan maasta vankeusrangaistuksen jälkeen, mutta mikäli karkotuspäätös ei ole vielä lainvoimainen tai maastapoistamisen valmistelu on kesken, heidät siirretään säilöönottokeskukseen tai heille määrätään ilmoittautumisvelvollisuus. Täytäntöönpanon viivästyessä henkilö voi olla paperittomana myös säilöönottokeskuksessa tai vapaana.

Vaikka teoriassa voidaan eritellä erilaisia ”laittomuuden” muotoja (esim. Ruhs & Anderson 2010), ulkomaalaisen näkökulmasta ratkaisevaa on maastapoistamisen toimeenpanon uhka riippumatta erilaisista oikeudellisista historioista. Käännytyistä odottavat paperittomat ovat kuitenkin hyvin erilaisessa tilanteessa, mikä johtuu ennen kaikkea palautusmaasta ja uudelleen liikkumisen mahdollisuudesta. Suuri osa säilöönottokysiköissä tapaamistani henkilöistä kertoi

lähtevänsä uudestaan Eurooppaan palautuksen toimeenpanon jälkeen, mukaan lukien kielteisen päätöksen saaneet turvapaikanhakijat (ks. Schuster & Majidi 2013). Päätösaineiston perusteella käännyttävät ilmoittavat myös poliisille palaavansa takaisin, kuten seuraava lainaus päätösaineistosta osoittaa: ”[Henkilö] kertoi että käännytys on täysin turhaa koska aikoo palata Suomeen hyvin pian.” Kenttätyöni aikana vastaus kysymykseen suunnitelmista mahdollisen palautuksen jälkeen oli useimmiten yksinkertaisesti uuden kohdemaan nimeäminen: Ruotsi, Espanja, Saksa, Alankomaat tai Suomi. Useimmiten EU-maihin tai Itä-Eurooppaan palautettavat vastustavat pääasiassa maahantulokiellon määräämistä. Sen sijaan konflikteista kärsivien Afrikan ja Lähi-idän maiden kansalaisille käännytys merkitsee paluuta vaarallisiin olosuhteisiin ja mahdollisesti toivon menettämistä turvallisesta elämästä, sillä matkustaminen uudelleen Eurooppaan edellyttää huomattavia taloudellisia resursseja. Riippumatta palautusmaasta käännytys voi tarkoittaa myös eroa perheenjäsenistä, puolisoista tai omista lapsista (Griffiths 2016). Lyhemmästä maassaoloajasta huolimatta myös Itä-Euroopan ja Afrikan kansalaisilla on perhesiteitä Suomessa, mikä muodostaa keskeisen syyn palata uudestaan Suomeen. Käännytyksen ja maahantulokiellon tuottamat rajat erottavat perheenjäsenet toisistaan luoden epäsymmetrisiä valta-asetelmia intiimeihin suhteisiin.

Säilöönottokeskuksessa tapaamieni pidempään paperittomana oleskelleiden tai muuten liikkuvaa elämää viettäneiden henkilöiden kertomukset kyseenalaistavat dramaattisen kuvan paperittomista hyväksikäytön ja muiden armoilla olevina uhreina. Vaikka oleskeluluvan puuttuminen rajoittaa elämää eri tavoin, myös Suomessa ihmiset voivat elää pitkäänkin paperittomana. Päätösaineistossa on muutamia henkilöitä, jotka ovat asuneet Suomessa yli viisi vuotta ilman virallista oleskeluoikeutta. Heidän kohdalla paperittomuus liittyy

perhesuhteisiin, jotka muodostavat yhtäältä viralliset palvelut korvaavan tukiverkoston ja toisaalta keskeisen syyn ”laittomalle” oleskelulle Suomessa. Henkilökohtaiset verkostot ja siirtolaisyhteisöt ovat merkittävässä roolissa liikkumisen, asumisen ja toimeentulon järjestämisessä; paperittomana eläminen edellyttää ”liikkuvien yhteisresurssien” luomista (Papadopoulos & Tsianos 2013). Esimerkiksi monet pidempään Euroopassa asuneet puhuvat useita eurooppalaisia kieliä ja heillä on kattavat verkostot eri puolilla Eurooppaa. Lisäksi he esittävät itsensä nimenomaan ”hyvinä maahanmuuttajina” erotuksena turvapaikanhakijoista, koska he eivät aiheuta kuluja valtiolle. Afrikkalaisten lisäksi monet säilöönnotetuista itäeurooppalaisista ovat eräänlaisia ”veteraani-siirtolaisia” (Andersson 2015), joilla ei ole enää merkityksellisiä siteitä kotimaahansa. Muuttoliike onkin monille pysyvä tila tai elämänmuoto, jossa maastapoistaminen merkitsee vain tilapäistä keskeytystä liikkumiseen, ei muuttoliikkeen päätepistettä. Pitkään ilman oleskelulupaa eläneille paperittomuus normalisoituu osaksi arkea siinä määrin, että he eivät edes suunnittele laillistavansa asemaansa. Tässä mielessä paperittoman kohdalla laki tulee erottamattomaksi elämästä: he ovat Enrica Rigon (2009) sanoin ”rajojen kansalaisia”.

Paperittomuus on liikkuva kategoria, sillä monet Suomessa säilöönnotetuista henkilöistä ovat olleet paperittomina muissa Euroopan maissa ennen saapumistaan Suomeen. Päätösaineistossa on useita henkilöitä, joille on kirjattu maahantulo-kieltoja Länsi-Euroopan maihin tai tietoja siitä, että henkilö on palautuksen jälkeen siirtynyt toiseen EU-maahan. Monet etenkin afrikkalaisista ja itäeurooppalaisista säilöönnotetuista on käännytetty kotimaahansa aikaisemmin, osa useita kertoja. Myös kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita henkilöitä lähtee Suomesta muualle Eurooppaan, samalla kun Suomeen palautetaan Dublin-asetuksen perusteella turvapaikanhaki-

joita toisista EU-maista. Paperittomuus on liikkuva kategoria myös oikeudellisessa merkityksessä, sillä ulkomaalainen voi liukua paperittomuuteen esimerkiksi kielteisen oleskelulupapäätöksen seurauksena tai siirtyä paperittomasta laillisesti oleskelevaksi esimerkiksi hakemalla turvapaikkaa (Goldring & Landolt 2013). Paperiton kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneena henkilönä vaikuttaa aineiston perusteella yksinkertaistetulta ideaalityypiltä. Lisäksi turvapaikanhakijoiden oikeudellinen historia voi sisältää useita turvapaikkahakemuksia ja valitusprosesseja eri tuomioistuimiin. Paperittomana Suomessa oleskelevalla henkilöllä saattaa olla turvapaikkahakemuksia myös muissa EU-maissa tai useita eri identiteeteillä tehtyjä hakemuksia. Paperittomien elämä voi kietoutua moninaisin tavoin rajajärjestelmään: esimerkiksi yksi säilöönnotetuista oleskeli paperittomana Suomessa saatuaan kielteisen päätöksen ensin turvapaikkahakemukseen ja sittemmin työntekijän oleskelulupaan sekä oleskelulupahakemukseen opiskelun perusteella, mutta hänen maastapoistamisprosessinsa keskeytettiin hallinto-oikeuden määräyksellä. Lisäksi kansallisten maahantulokieltojen seurauksena sama henkilö voi olla paperiton yhdessä EU-maassa ja laillisesti toisessa EU-maassa.

Epävirallisen muuttoliikkeen muodot vaihtelevat eri maissa riippuen maahanmuuttopolitiikasta ja maantieteellisestä sijainnista. Aineiston perusteella viisumin umpeutumisen jälkeen maahan jääneitä paperittomia on Suomessa hyvin vähän. Monet heistä ovat entisistä Neuvostoliiton maista, kuten Valko-Venäjältä, ja heillä on toisen EU-jäsenvaltion myöntämä Schengen-viisumi. Itäeurooppalaisten merkittävä osuus epävirallisesta muuttoliikkeestä ei välttämättä ole pelkästään Suomea koskeva erityispiirre. Frontexin (2018) tilastojen mukaan vuonna 2017 eniten kiinnijääneitä ”laittomasti” oleskelevia henkilöitä EU-alueella oli Ukrainasta, Albaniasta ja Marokosta. Vastaavasti toimeenpannuista saatetuista palautuksista suurin osa tehtiin

Albaniaan. Maahanmuuttopolitiikan ja maastapoistamisen toimeenpanon tehokkuuden lisäksi paperittomien määrään vaikuttaa erityisesti työmarkkinatilanne. Paperittomilla on keskeinen rooli työvoimana etenkin Etelä-Euroopan maissa ja Yhdysvalloissa: de Genovan (2002) esittämän argumentin mukaan karkotettavuus tekee siirtolaisista kuuliaista työvoimaa. Aineiston perusteella merkittävin paperittomana työskentelevä ryhmä Suomessa ovat maahantulokiellossa olevat Viron kansalaiset. He ovat usein rakennusalan ammattilaisia, joilla on hyvät suhteet työnantajaan tai esimiehiin ja joiden työsuhteet saattavat muutoinkin olla enemmän tai vähemmän epävirallisia. Suomessa paperittomien sijaan laillisesti maassa oleskelevat, mutta tilapäisissä ja epävarmoissa oikeudellisissa asemissa olevat ulkomaalaiset – kuten turvapaikanhakijat ja kolmansista maista tulevat opiskelijat – muodostavat keskeisen prekaarin työvoiman ryhmän matalalakkaisilla aloilla (Könönen 2015b).

Lopuksi

Artikkelissa esittämäni analyysi epävirallisesta muuttoliikkeestä Suomessa perustuu vuonna 2016 tehtyihin säilöönottopäätöksiin. Päätösaineiston perusteella turvapaikkajärjestelmään liittyvä epävirallinen liikkuminen kietoutuu pitkälti Dublin-järjestelmään; säilöön otettuja kielteisen päätöksen saaneita, syntymämaahan käännytystä odottavia turvapaikanhakijoita on hyvin vähän. Maahantulokiellossa olevat itäeurooppalaiset muodostavat merkittävän – ja päätösaineiston perusteella merkittävimmän – osan epävirallisesta muuttoliikkeestä Suomeen. EU-kansalaisten lisäksi myös Euroopan sisällä liikkuvat ja toisesta EU-maasta oleskeluluvan saaneet henkilöt, pääasiassa Afrikan maiden kansalaiset, muodostavat toisen epävirallisen muuttoliikkeen ryhmän, johon kansainvälisessä keskustelussa ei ole kiinnitetty huomiota. Epävirallista muuttoliikettä ei pidä tarkastella pelkästään yhden maan sisäisenä kysymyksenä, jollaisena se ymmärrettävästi näyttäytyy viranomaisille. Suomi

on osa eurooppalaista liikkumisen tilaa, mistä kertoo säilöönoton kautta tehtävien palautusten merkittävä osuus tosiin EU-maihin, pääasiassa Viroon, Ruotsiin, Italiaan, Saksaan ja Romaniaan. Vaikka aineisto edustaa viranomaisnäkökulmaa ja siinä korostuu epävirallisen muuttoliikkeen yhteys rikollisuuteen, säilöönottopäätösten analyysi paljastaa epävirallisen muuttoliikkeen moninaisuuden ja kyseenalaistaa vallitsevan käsityksen kielteisen päätöksen saaneesta turvapaikanhakijasta paperittomuuden arkkityyppinä. Paperittomuutta koskeva keskustelu muodostaa helposti itseään vahvistavan kehän, jossa ennakkokäsitys paperittomuudesta ohjaa niin tutkimuksen suunnittelua kuin kansalaisjärjestöjen palvelujen suuntaamista – mikä puolestaan uusintaa käsitystä paperittomuudesta. Samalla keskustelua läpäisee eräänlainen moraalinen ekonomia (ks. Fassin 2005), jossa turvapaikanhakija näyttäytyy apua ansaitsevina uhrina, kun taas rikoksiin syyllistyneiden oikeudet helposti unohdetaan keskustelusta (Könönen 2018b).

Paperittomuus ja epävirallinen muuttoliike eivät ole luonnollisia ilmiöitä, vaan ne syntyvät maahanmuuttopolitiikan seurauksena. Paperittomuuden tuotanto ei palaudu pelkästään lainsäädännön muutoksiin (de Genova 2002), vaan se on sidoksissa hallinnollisiin lainsoveltamiskäytäntöihin. Esimerkiksi turvapaikkapolitiikan dramaattiset muutokset Suomessa johtuvat Maahanmuuttoviraston tekemistä hallinnollisista arvioista turvallisuustilanteen parantumisesta Irakissa ja Afganistanissa sekä ulkomaalaislain soveltamiskäytäntöjen muutoksista. Samoin maahanmuuton kriminalisointi tapahtuu hallinnollisissa menettelyissä: päätösaineiston perusteella suurin osa rikosperusteisista käännytyspäätöksistä perustuu verrattain pienimuotoisiin omaisuus- ja huumausainerikoksiin tai rikosepäilyihin, joista ei ole välttämättä oikeuden vahvistamaa rikostuomiota. Hallinnolliset toimenpiteet – säilöönotto, käännytys, ja maahantulokiello – voivatkin korvata rikosoikeudellisen prosessin ja johtaa yksilön kannalta koh-

tuuttomiin seurauksiin sekä vakavaan ristiriitaan suhteellisuusperiaatteen kanssa. Vaikka laittoman maahanmuuton torjunta on maahanmuuton hallinnan keskeinen tavoite, hallinnolliset käytännöt osaltaan tuottavat paperittomuutta ja ylläpitävät epävirallista muuttoliikettä. Tutkimukseni perusteella yksi keskeinen epävirallista muuttoliikettä vähentävä tekijä olisikin rikosperusteisten käännätyspäätösten ja maahantulokieltojen oikeudellisen valvonnan lisääminen sekä oikeusavun laajentaminen niitä koskeviin valitusprosesseihin.

Paperittomuus on analyttisesti epämääräinen käsite, joka ilmaisee lähinnä henkilön asemaa karkotettavana subjektina. Sekä maantieteellisen että oikeudellisen liikkuvuuden takia paperittomien määrää on vaikea tai lähes mahdoton arvioida. Lisäksi kysymys paperittomien määrästä sisältää oletuksen paperittomuudesta staattisena kategoriana. Paperittomien laskeminen edellyttäisi ajan pysäyttämistä, sillä paperittomina Suomessa oleskelleita lähtee muualle Eurooppaan tai poistetaan maasta viranomaisitoimin samalla, kun uusia henkilöitä päätyy paperittomiksi. Säilöönottopäätösten perusteella paperittomuus on useimmiten lyhtyaikainen vaihe joko ”laittoman” maahantulon (maahantulokielto) tai maastapoistamispäätöksen tiedoksiannon jälkeen. Pidempään maassa oleskelleiden paperittomien vähäisen määrän voi tulkita joko niin, että paperittomat ovat onnistuneet integroitumaan yhteiskuntaan omien verkostojensa avulla tai että heitä on Suomessa vähän suhteessa maahanmuuton kokonaismäärään. Säilöönottopäätökset eivät kuitenkaan kerro koko totuutta paperittomuudesta. Vaikka poliisi on Suomessa hyvin aktiivinen palautusten toimeenpanossa ja maastapoistamiseen käytetään huomattavia resursseja, palautusten järjestäminen on riippuvaista yhteistyöstä vastaanottavien maiden kanssa. Paperittomien määrään Suomessa vaikuttaa käännätysten järjestäminen Irakiin ja Afganistaniin, mikä on edelleen hankalaa. Palautukset maihin keskeytettiin väliaikaisesti syksyllä

2018; edellisvuonna poliisin saattamana Irakiin palautettiin 125 ja Afganistaniin 70 henkilöä (Poliisi 2018b). Koska kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneita Irakin ja Afganistanin kansalaisia on tuhansia, on todennäköistä, että paperittomien määrä tulee Suomessa kasvamaan huomattavasti.

Paperittomuus on lähtökohtaisesti väliaikainen tila, joka useimmiten päättyy maastapoistamiseen. Kuten Giorgio Agamben (2001, 23) kirjoittaa, ”[i]hmisen pysyvä tila sellaisenaan on kansallisvaltion oikeudelle käsittämätön”. Paperittomuuteen onkin teoriassa kaksi vastakkaista ratkaisua: kaikkien paperittomien poistaminen maasta tai paperittomien laillistaminen. Molemmat ovat kuitenkin käytännössä hankalasti toteutettavissa: kaikkien paperittomien maastapoistaminen tarkoittaisi laajamittaisia poliisioperaatioita ja rajavalvonnan palauttamista EU:n sisärajoille, kun taas laajamittaiset laillistamisohjelmat ovat nykyisessä poliittisessa tilanteessa vaikeasti kuviteltavissa. Vaikka viranomaisdokumenteissa painotetaan laittoman maahanmuuton torjuntaa, käytännössä maahanmuuttoa hallitaan tekemällä ihmisistä paperittomia ja karkotettavia. Paperittomuudesta onkin tullut pysyvä osa maahanmuuton hallintaa, sillä käännätyminen ja maahantulokiellot eivät estä epävirallisen muuttoliikkeen jatkumista. ”Laittomuus” muodostaa eräänlaisen välittävän tekijän, jonka kautta ”kansallisvaltion oikeudelle käsittämätön” (Agamben 2001) ihmisen elämä sellaisenaan voidaan sisällyttää hallinnan piiriin. Samalla paperittomuus merkitsee yhä useammalle siirtolaiselle uudenlaista elämänmuotoa, jossa käännätykset ja säilöönotto ovat osa normaalia arkea.

Kiitokset

Kirjoittaja haluaa kiittää Markus Himasta kommenteista käsikirjoitukseen. Artikkelin on kirjoitettu osana tutkimushanketta *Epävarma elämä. Epävirallinen maahanmuutto ja prekaari työ Suomessa* (2015–2018, Suomen Akatemia, n. 1284178).

Kirjallisuus

- AGAMBEN, GIORGIO. 2001. *Keinot vailla päämäärää*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- AHONEN, TALVIKKI & ANNASTIINA KALLIUS. 2018. Paperittomuuden tuotanto ja hallinta Suomessa vuosina 2015–2017. Teoksessa *Pakolaisuus Suomessa*, toim. Eveliina Lyytinen, Turku: Siirtolaisuusinstituutti. Ilmestyy.
- ALIVERTI, ANA. 2013. *Crimes of Mobility: Criminal Law and the Regulation of Immigration*. Abingdon: Routledge.
- ANDERSSON, RUBEN. 2015. *Illegality, Inc. Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*. University of California Press.
- ARENDRT, HANNAH. 1973. *The Origins of Totalitarianism*. San Diego: Harcourt.
- BREKKE, JAN-PAUL & GRETE BROCHMANN. 2015. "Stuck in Transit: Secondary Migration of Asylum Seekers in Europe, National Differences, and the Dublin Regulation." *Journal of Refugee Studies* 28:2, 145–162.
- CALAVITA, KITTY. 2005. *Immigrants at the Margins*. Cambridge: Cambridge University Press.
- CVAJNER, MARTINA & GIUSEPPE SCIORTINO. 2010. "Theorizing Irregular Migration: The Control of Spatial Mobility in Differentiated Societies." *European Journal of Social Theory* 13:3, 389–404.
- DAUVERGNE, CATHRINE. 2008. *Making People Illegal*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DE GENOVA, NICHOLAS. 2002. "Migrant 'Illegality' and Deportability in Everyday Life." *Annual Review of Anthropology* 31, 419–447.
- DÜVELL, FRANCK. 2011. "Paths into Irregularity: The Legal and Political Construction of Irregular Migration." *European Journal of Migration and Law* 13, 275–295.
- ENGBERSEN, GODFRIED & JOANNE VAN DER LEUN. 2001. "The Social Construction of Illegality and Criminality." *European Journal on Criminal Policy and Research* 9:1, 51–70.
- FASSIN, DIDIER. 2005. "Compassion and Repression: The Moral Economy of Immigration Policies in France." *Cultural Anthropology* 20:3, 362–387.
- FRONTEX. 2018. *Risk Analysis for 2018*. http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Risk_Analysis_for_2018.pdf
- GOLASH-BOZA, TANYA. 2015. "Deported: Immigrant Policing, Disposable Labor and Global Capitalism." New York: New York University Press.
- GOLASH-BOZA, TANYA & PIERRETTE HONDAGNEU-SOTELO. 2013. "Latino immigrant men and the deportation crisis: A gendered racial removal program." *Latino Studies* 11:3, 271–292.
- GOLDRING, LUIN & PATRICIA LANDOLT. 2013. "The Conditionality of Legal Rights and Status: Conceptualizing Precarious Non-citizenship." Teoksessa *Producing and Negotiating Non-citizenship: Precarious Legal Status in Canada*, toim. Luin Goldring & Patricia Landolt. Toronto: University of Toronto Press, 3–27.
- GRIFFITHS, MELANIE. 2016. "Invisible fathers of immigration detention in the UK." *Open Democracy*: <https://www.opendemocracy.net/5050/melanie-griffiths/invisible-fathers-of-immigration-detention> (Luettu 22.1.2018)
- HOVIOIKEUS. 2006. *Huumausainerikosten rangaistusuositus. Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2006*. https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankeidenraportit/2006/a8b7kA29f/Huumausainerikosten_rangaistussuositus._Huum.....pdf (Luettu 15.1.2018)
- JAUHIAINEN, JUSSI & KATRI GADD & JUSTUS JOKELA. 2018. *Paperittomat Suomessa*. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisuja no. 8. <http://urmi.fi/wp-content/uploads/2018/01/PAPERITOMAT-SUOMESSA-2017.pdf> (Luettu 9.1.2018)
- KESKIMÄKI, ILMO, Eeva Nykänen, & Hannamaria Kuusio. 2014. "Health care services for undocumented migrants in Finland." *European Journal of Public Health* 24:2, 162–180.
- KÖNÖNEN, JUUKA. 2015a. "Terveenä käännyttäväksi? Huomioita paperittomuuden politiikasta." *Politiikasta.fi* -verkkolehti. <http://politiikasta.fi/terveena-kaannyttavaksi-huomioita-paperittomuuden-politiikasta> (Luettu 15.2.2018)
- KÖNÖNEN, JUUKA. 2015b. *Tilapäinen elämä, joustava työ. Rajat maahanmuuton ja työvoiman prekarisaation mekanismina*. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, no 93. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- KÖNÖNEN, JUUKA. 2018a. "Differential inclusion of non-citizens in a universalistic welfare state." *Citizenship Studies* 22:1, 53–69.
- KÖNÖNEN, JUUKA. 2018b. "Turvapaikanhakijoita vai rikollisia? Huomioita "pakkopalautuksista" ja rakenteellisesta väkivallasta." *Tutkijaliiton ja Tiede&edistys-lehden blogi* 14.8.2018. <https://tutkijaliitto.wordpress.com/2018/08/14/turvapaikanhakijoita-vai-rikollisia-huomioita-pakkopalautuksista-ja-rakenteellisesta-vakivallasta/> (Luettu 10.10.2018)
- LEPPÄKORPI, MERVI. 2015. "Oikeudettomassa asemassa olevat siirtolaiset kolmannen sektorin asiakkaina. Näkökulmia tapausesimerkin kautta." *Kansalaisyhteiskunta* 1, 74–96
- MAAHANMUUTTOVIRASTO. 2012. *Maastapoistamisohje*. Saatavilla pyydettyä.

- MENJÍVAR, CECILIA. 2006. "Liminal Legality: Salvadoran and Guatemalan Immigrants' Lives in the United States." *American Journal of Sociology* 111:4, 999-1037.
- MEZZADRA, SANDRO & BRETT NELSON. 2013. *Border as Method, or, the Multiplication of Labor*. Durham: Duke University Press.
- MITSILEGAS, VALSAMIS. 2015. *The Criminalisation of Migration in Europe: Challenges for Human Rights and the Rule of Law*. New York: Springer.
- NGAI, MAE. 2004. *Impossible Subjects: Illegal Aliens and the making of modern America*. Princeton: Princeton University Press.
- PAPADOPOULOS, DIMITRIS & VASSILIS TSIANOS. 2013. "After citizenship: autonomy of migration, organisational ontology and mobile commons." *Citizenship Studies* 17:2, 178-196.
- PAPERITTOMAT-HANKE. 2018. *Paperittomuudesta*. http://www.paperittomat.fi/?page_id=28 (Luettu 12.2.2018)
- POLIISI. 2017. *Laittoman maahantulon ja maassa oleskelun vastainen toimintaohjelma 2017-2020*. Poliisihallituksen julkaisusarja 1/2017. Helsinki: Poliisihallitus.
- POLIISI. 2018a. *Ulkomaalaisten säilyminen 2011-2017*. Saatavilla pyydettyinä.
- POLIISI. 2018b. *Maastapoistamisen toimeenpano: maastapoistamisen peruste / palautusmaa*. Saatavilla pyydettyinä.
- RIGO, ENRICA. 2009. *Rajojen Eurooppa*. LIKE & Tutkijaliito: Helsinki
- RUHS, MARTIN & BRIDGET ANDERSON. 2010. "Semi-Compliance and Illegality in Migrant Labour Markets: An Analysis of Migrants, Employers and the State in the UK." *Population, Space and Place* 16:3, 95-211.
- SAINSBURY, DIANE. 2012. *Welfare States and Immigrant Rights. The Politics of Inclusion and Exclusion*. Oxford: Oxford University Press.
- SCHUSTER, LIZA & NASSIM MAJIDI. 2013. "What happens post-deportation? The experience of deported Afghans." *Migration studies* 1:2, 221-240.
- SISÄASIANMINISTERIÖ. 2016. *Toimenpidesuunnitelma laittoman maassa oleskelun ehkäisyyn ja hallintaan*. Helsinki 16.12.2016.
- STUMPF, JULIET. 2006. "The Crimmigration Crisis: Immigrants, Crime, and Sovereign Power." *American University Law Review* 56:2, 367-419.
- TRIANDAFYLIDOU, ANNA. 2010. "Irregular migration in Europe in the early 21st century." Teoksessa *Irregular migration in Europe: myths and realities*, toim. Anna Triandafyllidou. Abingdon: Routledge, 1-22.
- VAN HOUTUMN, HANK. 2010. "Human blacklisting: the global apartheid of the EU's external border regime." *Environment and Planning D: Society and Space* 28, 957-976.
- YLE. 2017. EU-maat lähettämässä Suomeen jopa tuhansia turvapaikanhakijoita. 14.12.2017. <https://yle.fi/uutiset/3-9973187> (Luettu 2.2.2018)